UNIVERSITY OF HELSINKI

https://helda.helsinki.fi

Musliminaiset ja huivi suomalaisilla työpaikoilla

Karhunen, Katri

Pauha, Teemu; Konttori, Johanna

2022

http://hdl.handle.net/10138/354818

Karhunen, K 2022, Musliminaiset ja huivi suomalaisilla työpaikoilla. julkaisussa T Pauha & J Konttori (toim), Suomalaiset muslimit. Gaudeamus, Helsinki, Sivut 117-129.

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository. https://helda.helsinki.fi
This is an electronic reprint of the original article.
This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.
Please cite the original version.

7

Musliminaiset ja huivi suomalaisilla työpaikoilla

Katri Karhunen

Suomen evankelis-luterilaisella kirkolla on erityisasema Suomessa, mutta muihin uskontoihin suhtaudutaan varauksella. Suomessa keskustelu näkyvistä uskonnollisista symboleista on ollut toistaiseksi melko vähäistä, mutta huomiota ovat silti saaneet muun muassa musliminaisten käyttämät huivit. Keskustelua on käyty etenkin pukeutumisesta töissä, sillä vapaa-ajalla pukeutumiseen ei puututa lain keinoin. Laki ei sääntele suoraan uskonnollista pukeutumista työpaikoillakaan, mutta vaatetukseen voidaan puuttua esimerkiksi turvallisuussyistä, ja näitä lakeja tulkitaan eri tavoin työpaikasta riippuen.

Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri (HUS) on tarjonnut musliminaisille huivit työnantajan puolesta jo 2000-luvun alusta. Terveysalan lisäksi myös sosiaalialalla on yleisesti sallittu huivin käyttö, ja alat voivatkin toimia käytännön esimerkkinä siitä, miten uskonnollisiin symboleihin suhtaudutaan työpaikoilla. Tämän vuoksi päätin keskittyä väitöstutkimuksessani näihin aloihin. Vuosina 2017–2018 haastattelin 15 pääkaupunkiseudulla sosiaali- tai terveysalalla työskentelevää musliminaista heidän kokemuksistaan huivista osana työasua.[1] Haastatteluissa nousi esille, että vaikka suhtautuminen huiviin on pääsääntöisesti ollut hyvää, siihen liittyy myös ongelmia. Huivia käyttävät naiset kategorisoitiin muslimeiksi, ja tämän vuoksi heihin liitettiin kielteisiä stereotypioita. Islamia pidettiin vieraana uskontona, jolloin naisia luultiin ulkomaalaisiksi ja heidän ajateltiin tämän vuoksi muun muassa

olevan kouluttamattomina. Todellisuudessa suurin osa heistä oli taustaltaan suomalaisia, ja yhtä lukuun ottamatta maahanmuuttajataustaisetkin olivat asuneet Suomessa suurimman osan elämästään.

Keskustelua ja kiistoja musliminaisten pukeutumisesta

Lehtien kuvastosta musliminaisen tunnistaa usein hiukset peittävästä huivista. Todellisuudessa musliminaisten pukeutuminen on hyvin moninaista, eivätkä kaikki käytä huivia. Myös haastateltavani pukeutuivat vapaa-ajallaan erityylisesti: yhtä naisista ei voinut tunnistaa muslimiksi pukeutumisestaan, kun taas kaksi naisista käytti *niqabia*, huivia, joka peittää myös kasvot silmiä lukuun ottamatta. Muut naisista käyttivät hiukset peittävää huivia mutta asettuivat tähän välille muussa pukeutumisessa. Osa naisista pukeutui *abayaan*, *jilbabiin* tai johonkin muuhun vastaavaan pitkään, mekkomaiseen kaapuun. Osa taas pukeutui, kuten eräs haastattelemani nainen asian ilmaisi, ”suomalaiseen tyyliin” eli vaatteisiin, jotka eivät erottuneet valtavirrasta. Hekin tosin pukeutuivat pitkiin mekkoihin, tai tunikoihin ja pitkiin, löysiin housuihin tai pitkään hameeseen.

Tämä haastateltavieni pukeutumisen moninaisuus edustaa musliminaisten pukeutumista laajemmaltikin. Islamin usko ei säätele pukeutumista yksiselitteisesti, ja siihen vaikuttaa myös kulttuuri. Muslimien pyhästä kirjasta, Koraanista, löytyy viittauksia soveliaaseen pukeutumiseen, kuten myös profeetta Muhammadin elämästä ylös kirjatusta perimätiedosta, mutta näitä kohtia on mahdollista tulkita monin eri tavoin. Vaikutusta on siis uskonoppineiden mutta myös naisten omilla tulkinnoilla. Islam ei ole vain yksi suuri, yhtenäinen uskonto vaan pitää sisällään suuren joukon monia eri oppisuuntia. Tämä näkyy myös pukeutumisessa.[2] Haastattelemani naiset toivat kaikki esille vaatimattoman ja peittävän pukeutumisen tärkeyden, mutta käytännön pukeutuminen vaihteli paljon.

Musliminaisten pukeutuminen on aiheuttanut erilaisia kiistoja ja keskusteluja ympäri maailmaa, myös muslimienemmistöisissä maissa. Huiville on annettu erilaisia merkityksiä, ja sen käyttäminen on saatettu joko kieltää tai tehdä pakolliseksi. Esimerkiksi Afganistan ja Iran tunnetaan nykypäivänä tiukoista pukeutumissäännöksistään, mutta ensimmäisen maailmansodan jälkeen huivin käyttö oli molemmissa maissa

kiellettyä.[3] Viime aikoina musliminaisten pukeutuminen on noussut esille myös Euroopassa, ja joissakin maissa, esimerkiksi Tanskassa, Belgiassa ja Ranskassa, kasvojen peittäminen julkisilla paikoilla on kielletty. Ranskassa kielto on ulotettu myös julkisiin kouluihin, ja niissä uskonnolliset asusteet on kokonaan kielletty. Vaikka esimerkiksi Ranskan kiellot eivät kohdistu pelkästään musliminaisten käyttämiin kasvohuntuihin tai muslimityttöjen huiveihin, ne ovat olleet kieltoihin johtaneiden keskustelujen pohjana.[4]

Suomessa keskustelu on toistaiseksi ollut melko maltillista ja vähäistä, eikä täällä ole myöskään säädetty lakeja uskonnollisesta pukeutumisesta.[5] Ensin perussuomalaisten ja myöhemmin sinisen tulevaisuuden kansanedustajana toiminut Vesa-Matti Saarakkala teki lakialoitteet kasvojen peittämisen kieltämiseksi vuosina 2013 ja 2016. Myös perussuomalaisten Laura Huhtasaari teki vuonna 2018 toimenpidealoitteen huivien kieltämisestä varhaiskasvatusikäisiltä tytöiltä. Mikään näistä aloitteista ei kuitenkaan edennyt.[6] Vuosien 2013 ja 2014 aikana Suomessa käytiin kohtalaisen laajaa keskustelua uskonnollisten asusteiden kuulumisesta työasuun, mutta mihinkään selkeään ratkaisuun asiassa ei päästy. Vuoden 2014 jälkeen keskustelu on hiljentynyt, mutta edelleen se nousee esille silloin tällöin. Esimerkiksi liike-elämävaikuttaja Lenita Airisto on tunnettu huivia vastustavista kommenteistaan. Vuonna 2017 hän vieraili *Enbuske, Veitola & Salminen* -televisio-ohjelmassa, jossa hän toi esille, ettei huivi todellakaan sovi hänen mielestään suomalaisille työpaikoille.[7] Pari jaksoa myöhemmin ohjelmassa vieraili ihmisoikeusaktivisti Ujuni Ahmed, joka puolestaan ihmetteli, miten vuonna 2017 voidaan vieläkin puhua siitä, miten nainen saa ja ei saa pukeutua.[8] Keskustelu jatkuu edelleen, sillä yhteisiä sääntöjä ei ole.

Vaikka laki ei rajoita uskonnollista pukeutumista töissä, siihen voidaan silti puuttua. Useilla aloilla on käytössä tietty työasu tai määräyksiä tietynlaisista vaatteista turvallisuuden ja hygienian takia. Esimerkiksi koneiden lähellä työskentely voi olla vaarallista löysissä vaatteissa, tai kangas voi olla epähygieeninen. Työvaatetukseen liittyviä säännöksiä on työturvallisuuslaissa ja työsopimuslaissa sekä lisäksi eri aloilla noudatettavissa työehtosopimuksissa ja muissa alaa koskevissa laeissa, esimerkiksi terveydenhuoltoalalla on otettava huomioon terveydenhuoltolaki.[9] Uskonnollisen vaatetuksen rajoittamiseen tarvitaan kuitenkin hyvä syy. Tämä johtuu siitä, että asiaa pohdittaessa on otettava huomioon Suomen perustuslaki, rikoslaki ja yhdenvertaisuuslaki sekä kansainväliset

ihmisoikeussopimukset, jotka määräävät muun muassa yhdenvertaisuudesta, tasa-arvosta ja uskonnonvapaudesta.[10] Myös Euroopan unionin tuomioistuimessa on otettu kantaa tähän asiaan, ja vuonna 2017 annetussa lehdistötiedotteessa todetaan, että uskonnollisen asusteiden kieltäminen ei välttämättä ole syrjintää, mutta siihen pitää olla riittävät perusteet. Tuomioistuimen tulkinnan mukaan uskonnollisten asusteiden kieltäminen on hyväksyttävää, mikäli kielto koskee kaikkia eikä kohdistu tiettyyn henkilöön tai ryhmään.[11]

Suomessa vuosina 2013–2014 käyty keskustelu lähti liikkeelle, kun linja-autonkuljettajana työskentelevää sikhimiestä kiellettiin vuoden 2013 alussa käyttämästä turbaania töissä. Työnantaja perusteli tätä sillä, ettei turbaani ole osa työnantajan määrittelemää yhtenäistä työasua.[12] Mies valitti asiasta, ja tapausta käsiteltiin ensin Etelä-Suomen aluehallintovirastossa (AVI), joka totesi kiellon syrjinnäksi, sillä turbaanin käyttö ei vaikuta univormuun tai kuljettajan tunnistamiseen, joten sen kieltämiseen ei ole perusteita.[13] AVI:lla ei ole valtaa pakottaa työnantajaa toimimaan päätöksensä mukaan, joten kielto ei poistunut, ja joulukuussa 2013 AVI siirsi tapauksen työsuojeluviranomaisille.[14] Työnantaja- ja työntekijäpuolen ammattiliitot käsittelivät asiaa vuoden 2014 alussa, kun linja-autonkuljettaja uhkasi viedä asian poliisille, mikä olisi johtanut asian käsittelyyn oikeudessa. Helmikuussa 2014 liitot pääsivät sopimukseen, ja turbaanin käyttö sallittiin.[15]

Kiistan alkusysäyksenä oli sikhien käyttämä turbaani, mutta se johti laajempaan keskusteluun uskonnollisista asusteista, ja pian ydinkysymyksenä oli musliminaisten käyttämä huivi. Muun muassa Yleisradio (Yle) keskittyi aiheeseen *Silminnäkijä: Työsuhdehuivi* -ohjelmassaan vuonna 2014. Ohjelmassa kysyttiin työnantajien mielipidettä aiheeseen. Ylen selvityksessä kävi ilmi, että käytännöt vaihtelevat paljon, koska Suomessa ei ole yhtenäistä lainsäädäntöä. Joissakin työpaikoissa ei saa käyttää ylimääräisiä asusteita, ja toisaalla ei ole mitään rajoituksia. Esimerkiksi vaateliike Hennes & Mauritzin viestintävastaava kertoi yrityksen hyväksyvän kaikenlaiset vaatteet, kun taas poliisi ei saa käyttää mitään uskonnollisia symboleita.[16]

Keväällä 2014 Helsingin käräjäoikeudessa oli käsiteltävänä tapaus, jossa vaateliikkeessä työskennellyttä kiireapulaista oli kielletty käyttämästä huivia, koska se ei vastannut yhtiön brändiä. Myös tämä tapaus tuomittiin uskonnolliseksi syrjinnäksi. Käräjäoikeuden mielestä huivin kieltämiseen ei ollut mitään työhön liittyviä perusteita, ja työntekijä

asetettiin epäsuotuisaan asemaan uskontonsa takia. Suomen lakien lisäksi huomioon otettiin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tammikuussa 2013 antama päätös. Tässä oikeustapauksessa lentokoneen matkustamotyöntekijää oli kielletty käyttämästä ristikaulakorua töissä. Kielto oli myös tässä tapauksessa perustunut yhtiön brändiin, ja tuomioistuimen mukaan kiellolle ei ollut riittäviä perusteita.[17]

Suomen Poliisihallitus julkaisi vuonna 2013 kannanoton, jossa kielletään poliisia käyttämästä uskonnollisia asusteita. Kannanotossa linjataan, että esimerkiksi huivi tai kaulassa roikkuva koru voi olla turvallisuusriski, sillä niiden avulla voidaan esimerkiksi kuristaa tai ne voivat heikentää turvavälineiden, kuten turvakypärän, suojausominaisuuksia. Lisäksi poliisin tulee edustaa virkapuvussaan ennen kaikkea poliisia organisaationa, jolloin esimerkiksi uskonnollisten tunnusten käyttämistä ei voida sallia. Ne voivat herättää aggressioita tai kielteistä suhtautumista tai jopa aiheuttaa epäluottamusta poliisia kohtaan. Kannanotossa myös linjataan, että on olemassa uskontoja, joissa sukupuolet eivät ole tasa-arvoisia keskenään. Tämä on poliisin edustaman linjan vastaista, ja siksi poliisi ei voi käyttää tällaiseen uskontoon yhdistettäviä asusteita. Poliisihallitus myös pelkäsi, että asusteiden salliminen johtaisi muiden uskontoon liittyvien oikeuksien vaatimiseen, kuten rukoushetkiin.[18] Esimerkiksi Ruotsissa poliisi on saanut käyttää uskonnollisia päähineitä vuodesta 2006 asti, ja Ylen *Silminnäkijä*-ohjelmassa haastateltu musliminainen nimittikin poliisin perusteluja ennakkoluuloisiksi.[19] Myös omissa haastatteluissani naiset olivat samaa mieltä ja kokivat huivin sopivan poliisin työasuun ilman poliisin pelkäämiä ongelmia. Vain yksi haastattelemani nainen sanoi ymmärtävänsä Poliisihallituksen kannan. Asia onkin tullut nyt uudelleen harkintaan, ja keväällä 2020 sisäministeriö aloitti selvityksen mahdollisuudesta käyttää uskonnollisia asusteita poliisin virkapuvun kanssa.[20]

Uskonnollinen pukeutuminen sosiaali- ja terveysalalla

Sosiaali- ja terveysalat valikoituivat tutkimukseni kohteeksi, koska näillä aloilla huivia on voinut käyttää jo pitkään ilman suurempia keskusteluja. Sosiaaliala on tosin laajempi kokonaisuus ja pitää sisällään hyvin monia erilaisia ammatteja, joten sen sisällä oletettavasti on myös suurempia eroja. Aiemman tutkimuksen perusteella terveydenhuoltoala puolestaan

näyttäytyy monikulttuurisuutta tukevana paikkana, ja se voikin toimia hyvänä esimerkkinä muille aloille. Voidaan ajatella, että terveydenhuolto edustaa tulevaisuuden normaalia työyhteisöä, jossa erilaisia kulttuureja ja uskontoja kohdellaan suvaitsevaisesti.[21]

Terveydenhuoltoalalla ei ole käyty ainakaan julkisesti laajaa keskustelua huivin käytöstä. HUS:n toimipisteissä huivin on saanut osana työasua työnantajalta jo 2000-luvun alusta. Haastattelemieni naisten mukaan oman huivin käyttö oli mahdollista jo ennen tätä. Terveysalalla huivi on ehkä helpompi hyväksyä, koska ala on tyypillisesti naisvaltainen. Lisäksi ala on muotoutunut kristillisen diakonissalaitoksen pohjalta, joten uskonnollisuutta ei vierasteta, ja myös huivi on kuulunut perinteiseen työasuun.[22] Terveydenhuoltosektorilla myös hyväksytään paremmin erilaiset kulttuurit, koska 1990-luvun lopussa ja 2000-luvun alussa Suomessa oli pulaa ammattitaitoisista sairaanhoitajista, ja maahanmuutosta toivottiin tähän ratkaisua. Lisäksi maahanmuuton myötä sairaanhoidon piiriin on tullut paljon erilaisia asiakkaita, jolloin myös sairaanhoitajien kulttuurinen moninaisuus katsotaan eduksi.[23] Tämä näkyy toisaalta myös siinä, että maahanmuuttajataustaisia tyttöjä, etenkin muslimeja, ohjataan jo peruskoulussa usein terveydenhuoltoalalle.[24]

Haastattelemani naiset työskentelivät monissa eri tehtävissä sosiaali- ja terveysalalla. Terveysalalla työskentelevistä naisista suurin osa oli sairaan- tai terveydenhoitajia, ja lisäksi yksi naisista oli lääkäri. Sosiaalialalla naiset työskentelivät kehitysvammaisten ohjaajana, lastenhoitajana, vastaanottokeskuksessa, sihteerinä sosiaali- ja terveystoimessa, monikulttuurisessa järjestössä ja naisten turvatalossa. Työvaatetus oli hyvin erilainen eri aloilla. Tiukimmat säännöt olivat sairaanhoitajilla, joiden työvaatetus on tarkoin määritelty hygienia- ja turvallisuussyistä. Myös muilla terveysalalla työskentelevillä säännöt olivat tiukemmin määriteltyjä, mutta lääkärit ja terveydenhoitajat saivat käyttää vapaammin omia vaatteita työtehtävästä riippuen. Sosiaalialalla työskentelevillä ei juurikaan ollut pukeutumiseen vaikuttavia sääntöjä, ja siellä käytettiin vapaasti omia vaatteita. Ainoastaan kehitysvammaisten ohjaajana työskentelevältä naiselta oli kielletty hameiden ja muiden liehuvien vaatteiden käyttäminen turvallisuussyistä.

Varsinkin sairaanhoitajien käyttämät vaatteet erosivat paljon heidän vapaa-ajallaan pitämistä vaatteista. Myös terveydenhoitajina työskentelevät naiset käyttivät pääsääntöisesti samankaltaisia vaatteita kuin sairaanhoitajat, vaikka olisivat saaneet pitää omia vaatteitaankin. Heillä oli myös

aiempaa kokemusta työtehtävistä, joissa oli pukeuduttava sairaanhoitajan asuun. Yhtä naista lukuun ottamatta kaikki heistä pitivät soveliaana pukeutumisena hiukset peittävän huivin lisäksi löysiä vaatteita, hametta sekä pitkiä hihoja. Sairaanhoitajan vaatetukseen kuuluu lyhythihainen t-paita ja pitkät housut. Vaikka huivia sai käyttää osana vaatetusta, muu vaatetus ei silti ollut sellaista, mihin naiset olisivat pukeutuneet vapaa-ajalla. Tämä ei kuitenkaan muodostunut ongelmaksi, sillä naiset ymmärsivät vaatetuksen olevan välttämätön työn turvallisuuden ja hygienian kannalta: pitkät hihat ovat epähygieeniset potilastyössä, ja samasta syystä myös materiaalin ja vaatteiden on oltavat tietynlaisia.

Naiset, joiden pukeutuminen oli erilaista työpaikalla ja vapaa-ajalla, olivat kehittäneet myös erilaisia keinoja tehdä vaatetuksesta sopivampaa sääntöjen rajoissa. Eräs terveydenhoitaja kertoi valitsevansa isomman koon vaatteita, jolloin housut olivat löysät, ja paita peitti takapuolen. Sairaanhoitajilla on myös käytössään niin sanottu ”vilutakki”, jota voi käyttää silloin, kun ei ole kontaktissa potilaan kanssa. Osa naisista kertoi joidenkin sairaanhoitajien, jotka eivät olleet muslimeja, käyttävän takkia myös potilaiden kanssa, mutta he itse eivät pitäneet soveliaana sen käyttöä potilaskohtaamisissa. Yksi naisista myös pohti, kuinka takin käyttöön suhtauduttaisiin, jos hän muslimina käyttäisi sitä. Tämä ajatus johtui siitä, että naiset olivat kokeneet ennakkoluuloja muslimeja kohtaan ja tunsivat olevansa tarkemman tarkastelun alla kuin muut työntekijät. Yksi naisista kertoi muun muassa edellisen esimiehensä olleen jatkuvasti huolissaan siitä, ymmärsikö hän joutuvansa tekemään samat työt kuin muutkin. Nainen ei pitänyt näistä huomautuksista, sillä hänestä ne paljastivat esimiehen pitävän häntä tyhmänä. Hän itse ajatteli, että mikäli sairaanhoitajaksi on lähtenyt, on itsestään selvää tehdä kaikki siihen liittyvät työt.

Yleisesti ottaen naiset toivoivat, ettei huiviin kiinnitettäisi työpaikalla huomiota. Vaikka huivia käytettiin monista syistä, joista perimmäinen oli uskonnollinen, työpaikoilla naiset pitivät huivia ensisijaisesti vaatteena. Yksi naisista vertasi huivia housuihin ja totesi, etteivät ihmiset yleensä halua liikkua julkisesti ilman niitä. Toinen naisista taas kuvaili, että huivin jättäminen pois on samalla tavalla loukkaavaa ja alentavaa kuin jos pitäisi työskennellä bikineissä. Naiset kokivat olevansa alastomia ilman huivia:

> Ymmärrän, että tietyllä tavalla huiviin pukeutuminen on tunnusomaista musliminaiselle, mutta ei se ole sinänsä sellainen uskonnollinen symboli, että en minä sen takia sitä ole laittanut [töihin], että se symboloisi minun uskonnostani, vaan sen takia, että haluan peittää itseni. Että sen takia se ei ole ihan sama asia, kuin vaikka on risti kaulassa, että halutaan vaan huvikseen mainostaa, että olen kristitty tai tällainen, vaan että se on ihan, että haluan peittää itseäni, ja minusta tuntuu mukavalta, että saan ihan olla näin.[25]

Naiset eivät halunneet tulla työtehtävissään määritellyiksi ensisijaisesti muslimeiksi, vaikka toisaalta he kokivat huivin käyttämisen tuovan mukanaan myös hyviä asioita. Pari naisista kertoi työskennelleensä aiemmin miesvaltaisilla aloilla, ja heidän alkaessaan käyttää huivia työkaverien käytös heitä kohtaan oli muuttunut kunnioittavammaksi. Toinen naisista kuvaili, että hän oli muuttunut nuoresta, kauniista ”tytönhupakosta” jonkinlaiseksi äitihahmoksi tai ”maaseudun mammaksi”. Sosiaali- ja terveysalalla oli hyötyä myös siitä, että toiset muslimit tunnistivat heidät muslimeiksi. Naiset kokivat, että heille on helpompi puhua islamiin liittyvistä asioista, esimerkiksi paastoon liittyvistä kysymyksistä.

Musliminaisiin liitetyt stereotypiat ja suomalaisuus

Muslimeihin, etenkin naisiin, liitetään usein tiettyjä stereotypioita, joiden kautta heitä tarkastellaan. Nämä stereotypiat ovat usein kielteisiä, mikä johtuu osittain median tavasta uutisoida asiasta, sillä se huomioi islamin lähinnä käsiteltäessä terrori-iskuja tai naisten huonoa kohtelua.[26] Vaikka vaatetuksella ja huivilla peitetään kehoa, länsimaissa ne usein tekevät naiset varsin näkyviksi ja osoittavat selkeästi heidän uskontonsa.[27] Etenkin huivi muuttuu helposti islamin symboliksi, ja sille luodaan merkityksiä ulkoapäin. Tällöin ei oteta huomioon sitä, miksi naiset todellisuudessa käyttävät huivia. Uskonnosta tulee helposti ainoa asia, jolla heidät määritellään, ja heidät nähdään ensisijaisesti muslimeina – kaikki muu mitä he ovat tai mitä he edustavat jää tällöin sivuun.[28] Musliminaisten kohdalla tämä usein tarkoittaa sitä, että heitä pidetään alistettuina, kouluttamattomina ja tyhminä.[29] Naisten ei ajatella käyttävän huivia vapaaehtoisesti vaan miesten pakottamina. Huivikieltoja perustellaan

usein ajatuksella, että ne auttavat naisia, mutta ajatus on ristiriitainen: huivin saa riisua, mutta sitä ei saisi käyttää.[30] Työpakoilla huivipäistä naista ei välttämättä nähdä ensisijaisesti ammattitaitoisena työntekijänä vaan ennen kaikkea muslimina.

Haastattelemistani naisista sosiaalialalla työskentelevillä oli verrattain vähän huivista johtuvia ongelmia työpaikoilla lukuun ottamatta yksittäisiä tapauksia. Myöskään terveydenhuoltoalalla työyhteisössä ei ollut suurempia ongelmia, mutta etenkin asiakkaiden kanssa niitä oli lähes päivittäin. Sairaanhoitajina työskentelevät naiset pohtivat tämän toisaalta olevan normaali osa sairaanhoitajan työtä. Heidän mukaansa kaikki sairaanhoitajat saavat osakseen melko paljon kielteistä palautetta ja kommentteja. Toisille sairaanhoitajille annettiin palautetta jostain muusta, mutta he saivat kommentteja huivista ja uskonnosta. Yleisimpiä ongelmia oli, että naiset tulivat kohdelluiksi tyhminä ja ammattitaidottomina vain koska käyttivät huivia. Haastattelemani naiset kokivat ihmisten ajattelevan, että ”aivot jäätyvät siellä huivin alla” tai että ”huivi ja järki eivät mahdu samaan päähän”. Yksi sosiaalialalla työskentelevistä naisista käytti ilmausta ”näkymättömyyshuivi”, koska hän koki olevansa toisinaan kuin ilmaa huivi päässään. Hän oli paljon tekemisissä taksinkuljettajien kanssa, ja osa heistä otti kontaktia mieluummin toiseen työntekijään hänen sijastaan, jos mahdollista.

Haastatteluissani nousi esille, ettei huivi ollut vaikuttanut kenenkään työllistymiseen nykyisiin työpaikkoihinsa, mutta useat heistä olivat pelänneet sen vaikuttavan, ja osalla se oli vaikuttanut toiselle alalle hakeutuessa. Yksi naisista kertoi kohdanneensa ongelmia yksityisellä terveysasemalla hänen vielä opiskellessaan alaa. Naiset kertoivat tietävänsä myös tapauksia, joissa huivi oli vaikuttanut työpaikan saamiseen toisella alalla, ja yksi naisista kertoi ystävänsä joutuneen vaihtamaan alaa käännyttyään muslimiksi ja alettuaan käyttää huivia. Naiset toivat esille myös sen, että huivi vaikuttaa jossain määrin ammatinvalintaan, sillä on helpompi valita ammatti, jossa tietää suhtautumisen olevan hyvää. Esimerkiksi poliisin ammatista huivia käyttävän musliminaisen on vaikea edes haaveilla, koska on yleisessä tiedossa, ettei poliisi saa käyttää huivia.

Vaikka sosiaali- ja terveysalalla tilanne näyttää melko hyvältä, näin ei kuitenkaan ole kaikilla aloilla. Tutkimuksissa ei ole perehdytty pelkästään uskonnon tai huivin käyttämisen vaikutuksiin työllistymisessä, mutta nämä asiat ovat nousseet esille maahanmuuttajien työllistymiseen liittyvissä tutkimuksissa. Maahanmuuttajien on vaikeampi työllistyä, ja

osaltaan myös kulttuuri ja pukeutuminen vaikuttavat tähän.[31] Tilastot osoittavat, että eri maahanmuuttajaryhmät työllistyvät eri tavoin, esimerkiksi Euroopan unionin maista tulleiden työttömyys on lähes samalla tasolla kuin Suomessa syntyneiden.[32] Tutkimusten mukaan epäluotettavana pidetään jo sitä, että ihminen vaikuttaa ulkomaalaiselta, ja asenteet vaikuttavat kielteisesti työpaikan saamiseen.[33]

Iso osa haastattelemistani naisista oli taustaltaan kantasuomalaisia, mutta joillakin heistä oli maahanmuuttajatausta. Yhtä lukuun ottamatta hekin olivat asuneet Suomessa jo kauan, käyneet koulunsa Suomessa ja puhuivat sujuvaa suomea. Kielitaito, koulutus ja suomalaisen kulttuurin tuntemus ovat työllistymistä helpottavia asioita, joten haastattelemieni naisten tilanne työmarkkinoilla pitäisi olla hyvä. Toisaalta taas huivin käyttäminen, ei-suomalaiset nimet ja tummempi ihonväri ovat asioita, jotka tutkimusten mukaan vaikuttavat kielteisesti.

Suomessa islamia pidetään ennen kaikkea maahanmuuttajien uskontona. Luterilaisuudella on Suomessa pitkä historia ja vahva yhteiskunnallinen asema, ja esimerkiksi islam koetaan vielä herkästi vieraaksi.[34] Huivia käyttävät musliminaiset on helppo tunnistaa, ja heitä pidetään siis helposti ulkomaalaisina. Asiaan vaikuttaa se, että vaikka Suomessa on ollut muslimeja, tataareja, jo kauan, vasta 1980-luvun lopulla Suomeen saapui paljon maahanmuuttajia muslimienemmistöisistä maista. Tataarinaiset eivät perinteisesti käytä huivia, kun taas esimerkiksi Somaliasta saapuneet muslimit usein käyttävät.[35]

Haastattelemani naiset kertoivat, että moni asiakas luuli heitä maahanmuuttajiksi. Tämän vuoksi heidän ei ajateltu puhuvan suomea tai olevan päteviä ammattiinsa. Naiset kokivat, että kun heidät tunnistettiin lopulta suomalaisiksi – yleensä siinä vaiheessa, kun heidän huomattiin puhuvan sujuvaa suomea – heitä pidettiin tämän jälkeen pätevinä työntekijöinä. Terveydenhoitajana työskentelevä kantasuomalainen nainen pohti:

> Voin vain kuvitella sitä rasismin määrää, mitä semmoinen kohtaa, joka itse asiassa on ulkomaalaistaustainen, ja lisäksi huivi päässä. Ja mikä pahinta, vielä jos on erivärinen, kuin valtaväestö. Niin se on varmaan tosi vaikeata, koska minun pelastukseni aina näissä tilanteissa on se, että minä olenkin loppujen lopuksi suomalainen.

Myös ihonväri siis vaikutti asiakkaiden kommentteihin, ja tummempiihoiset naiset kokivat pätevyytensä osoittamisen vaikeammaksi. Sen sijaan työpaikkojen ulkopuolella suomalaisuus ei aina tuonut apua hankaliin tilanteisiin, sillä islamiin kääntyneitä suomalaisia naisia saatettiin pitää pettureina, jotka olivat itse vapaaehtoisesti valinneet asemansa:

> Mutta sitten tuntuu, että sekä valkoiset kääntyneet, tai sellaiset, jotka näyttävät muuten sellaisilta aika suomalaisilta, niin he saattavat tuntea aika paljon rasismia juuri huivin takia. [...] He ajattelevat, että me olemme jo aluksi alistettuja, että se kuuluu meidän kulttuuriin. Että me olemme syntyneet, me pienet parat, jotka olemme syntyneet alistetuiksi, mutta sitten suomalainen, joka on syntynyt vapaaksi, niin miksi [hän] valitsee alistetun kulttuurin.

Muutenkin musliminaisiin kohdistuvat ennakkoluulot nousivat esille ensi sijassa työpaikan ulkopuolella. Osa naisista sai osakseen lähes päivittäin huutelua tuntemattomilta ihmisiltä liikkuessaan julkisilla paikoilla. Kukaan naisista ei ollut varsinaisesti joutunut fyysisen väkivallan uhriksi, mutta muutama sanoi joutuneensa pelkäämään sitäkin. Yksi naisista oli muun muassa piilotellut illalla töistä tullessaan autossaan Soldiers of Odinin, äärioikeistolaisen järjestön, katupartiolta.

Koska haastattelemiani naisia pidettiin usein ulkomaalaisina, heidän oli vaikea määritellä omaa kansalaisuuttaan. Vaikka kantasuomalaiset naiset tunsivat olevansa suomalaisia, he kokivat, etteivät muut nähneet heitä suomalaisena. Ainoa poikkeus oli nainen, joka ei käyttänyt huivia. Yleisin julkisilla paikoilla heille esitetty kommentti oli käsky palata takaisin omaan maahan. Lievempänä esimerkkinä naiset toivat esille sen, että heille puhuttiin esimerkiksi kaupassa usein ensin englantia. Maahanmuuttajataustaisilla oman kansalaisuuden määrittely oli vieläkin vaikeampaa. Näin oli jopa naisella, joka oli syntynyt Suomessa. He tunsivat olevansa monen kulttuurin välissä, ja heidän mukaansa oli vaikeaa määritellä itsensä suomalaiseksi. Suomessa syntynyt nainen sanoi, että on helpompi ajatella, ettei ole suomalainen, koska se kyseenalaistetaan niin helposti. Moni esimerkiksi usein ihmetteli, kuinka hyvää suomea hän osasi. Vaikka ihmisten tarkoitus ei välttämättä ollut loukata, se tuntui silti pahalta. Myös ihonväri vaikutti asenteisiin, ja etenkin tummaihoisilla oli vaikeaa, sillä he tunsivat, että islamin lisäksi suomalaisuuteen

ei kuulu myöskään tummempi ihonväri. Haastattelemani naiset olivat eniten harmissaan lastensa puolesta. Esimerkiksi koulussa yhden naisen lapsi oli joutunut vakuuttamaan opettajan sijaiselle useaan otteeseen olevansa kotoisin Suomesta. Myös nuorten muslimien identiteettiä väitöskirjassaan tutkinut Teemu Pauha havaitsi, ettei islamin koeta kuuluvan suomalaisuuteen, ja siksi nuoret voivat olla joko muslimeja tai suomalaisia mutta eivät suomalaisia muslimeja.[36]

Suomalaisuus voidaan käsittää tiettyjen kansaa yhdistävien rituaalien, myyttien ja symbolien kokonaisuudeksi, jolloin voidaan puhua kansalaisuskonnosta. Luterilaisuutta voi pitää sen osana: esimerkiksi luterilaisiin juhliin kytkeytyy usein kulttuurisia perinteitä. Jere Kyyrö toi väitöskirjassaan esille, että vaikka uskonnolliset perinteet kuuluisivat kansalaisuskontoon, ei itse uskolla välttämättä ole mitään tekemistä sen kanssa. Kristilliset tavat voivat siis olla tuttuja, mutta niitä ei pidetä uskonnollisina vaan osana kulttuuria.[37] Näkyvä uskonnollisuus ei näin ollen sinällään välttämättä kuulu suomalaisuuteen, joten kun musliminaisten uskonto nousee näkyväksi, sitä saatetaan pitää epäsopivana. Haastattelemieni naisten puheissa tuli toisaalta myös esille, ettei kyse niinkään ole uskonnon näkymisestä, vaan tietyn uskonnon näkymisestä. Suomalaisten onkin todettu suhtautuvan islamiin kielteisemmin kuin muihin uskontoihin.[38] Taustalla on ajatus islamista uhkana suomalaiselle kulttuurille ja sen edustamille arvoille, johon vaikuttaa myös jo aiemmin mainittu median tapa uutisoida islamista kielteiseen sävyyn.[39]

Kohti monipuolisempaa suomalaisuutta

Suomessa on käyty keskustelua uskonnollisten vaatteiden sopivuudesta työpaikoille, mutta edelleenkään ei ole olemassa yhdenmukaisia sääntöjä niiden käyttämisestä. Haastatteluaineistoni perusteella ei ole mahdollista tehdä yleistyksiä, mutta se antaa esimerkin työpaikasta, jossa uskonnolliset asusteet on sallittu. Aineistoni perusteella huivin käyttämisellä ei ole vaikutusta työhön, ja niillä terveys- ja sosiaalialan työpaikoissa, joissa naiset työskentelivät, sen käyttämiseen suhtaudutaan työympäristössä yleisesti hyvin. Ongelmia kuitenkin syntyy toisinaan asiakkaiden kanssa, sillä erilaiset stereotypiat aiheuttavat ennakkoluuloja. Ennakkoluuloja nousee esille siitä huolimatta, että haastattelemani naiset rikkovat näitä stereotypioita.

Jotta ennakkoluuloja saataisiin purettua, tarvitaan keskustelua. Keskustelua huiveista käydään edelleen paljolti muiden kuin muslimien kesken, jolloin keskustelu saattaa perustua yleistyksiin, eikä huomioon oteta välttämättä muslimien omaa näkemystä. Suomessa kantaa ovat ottaneet etenkin oikeistopopulististen puolueiden jäsenet sekä esimerkiksi Lenita Airisto. Joitain kannanottoja on kuitenkin tullut myös musliminaisilta, esimerkiksi kansalaisoikeusaktivisteilta Ujuni Ahmedilta ja Maryan Abdulkarimilta. Musliminaisten laajempi osallistuminen keskusteluun vaikuttaisi stereotypioihin ja auttaisi osoittamaan, että myös musliminainen voi olla koulutettu ammattilainen ja tehdä päätöksiä omasta elämästään ja pukeutumisestaan.

Suomalaisuus nousi esille haastatteluissa teemana, jota toisinaan on vaikea yhdistää islamiin. Jotta voidaan keskustella uskonnollisista asusteista osana työasua, pitäisi lisäksi kyetä pitämään muita uskontoja, myös islamia, osana suomalaisuutta. Haastattelemani naiset toivoivatkin, että heidät nähtäisiin ja heitä kohdeltaisiin tasaveroisina suomalaisina. Yksi nainen tosin sanoi hänelle riittävän, että häntä kohdeltaisiin kunnolla: ”ei syljetä sanallisesti tai millään ruumiin eritteelläkään, että saisi elää rauhassa ja harjoittaa omaa uskontoaan”. Islam on muuttunut näkyväksi Suomessa verrattain lyhyen ajan sisällä, joten siihen ei välttämättä ole vielä totuttu. Edellä mainitussa tapauksessa, jossa opettajan sijainen ei uskonut haastateltavani lapsen olevan suomalainen, lapsen koulukaverit puuttuivat asiaan ja vahvistivat hänen todella olevan suomalainen. Ehkä tulevaisuudessa erilaisuuteen ollaan tottuneempia, ja myös suomalaisuutta voidaan pitää monipuolisempana.

7. Musliminaiset ja huivi suomalaisilla työpaikoilla

1. Haastattelukutsua jaettiin sosiaalisen median ryhmissä sekä työnantajan edustajien kautta terveysalan työpaikoille. Haastattelin kaikki minuun yhteyttä ottaneet. Haastattelut (10 yksilö- ja 2 ryhmähaastattelua) tehtiin puolistrukturoituina teemahaastatteluina. Haastatteluissa keskityttiin naisten kokemuksiin liittyen heidän pukeutumiseensa, etenkin työpaikoilla.

2. Ks. musliminaisten pukeutumisesta Konttori 2018.
3. Hoodfar 2003, 8; ks. pukeutumiskeskusteluista esim. Elver 2012.
4. Konttori 2018, 254, 257–258.
5. Ks. uskonnollisesta pukeutumisesta julkisissa tiloissa Suomessa Sorsa 2018, 37–61.
6. Ks. eduskunnan dokumenteista Konttori 2020.
7. EV&S 2017a.
8. EV&S 2017b.
9. Terveydenhuoltolaki 30.12.2010/1326; Työsopimuslaki 55/2001 2 luku 3 §; Työturvallisuuslaki 23.8.2002/738 2 luku 1 §, 4 luku 20 §.
10. Euroopan ihmisoikeussopimus 2002; Suomen perustuslaki 731/1999 2 luku 6 §, 11 §; Rikoslaki 39/1889 47 luku 3 §; Työsopimuslaki 55/2001 2 luku 2 §; Yhdenvertaisuuslaki 1347/2014 3 luku 8 §; Yhdistyneiden kansakuntien peruskirja 1945.
11. CJEU 2017.
12. Olá 2013.
13. AVI 2013.
14. Laitinen 2013; Tikkanen 2013.
15. Salomaa, Silfverberg & Suominen 2014; Välimaa 2014.
16. Leskinen 2014a, 2014b; Silminnäkijä 2014.
17. Helsingin käräjäoikeus 2014.
18. Poliisihallitus 2013.
19. Leskinen 2014b; Silminnäkijä 2014.
20. Sisäministeriö 2020, 29.
21. Nieminen 2010, 167–168.
22. Henriksson 1998, 74–75.
23. Nieminen & Henriksson 2008, 200–204, 209–211, 214.
24. Kurki 2019, 45–46.
25. Suorat lainaukset haastatteluista on muutettu kirjakielisiksi haastateltavien anonymisoimiseksi.
26. Martikainen 2008, 65.
27. Meshal 2008, 161.
28. Vuola 2015, 42–46.
29. Hoodfar 2001, 420–421.
30. Aly 2009, 20–22.
31. Eronen ym. 2014, 16, 32–36.
32. Työ- ja elinkeinoministeriö 2021.
33. Tiilikainen 2008, 89, 93–94; OSF 2014, 67–70.
34. Pauha 2018, 8.
35. Leitzinger 2006, 83, 175–177; Martikainen 2008, 68–71.
36. Pauha 2018, 56, 60–61.
37. Kyyrö 2019, 89–91, 262–263, 270; ks. myös Asad 2003, 5–6, 25.
38. Ketola 2011, 71.
39. Pauha, Onniselkä & Bahmanpour 2017, 113.